

בחולה שאמרנו – נחלקו אמוראים: יש אומרים דוקא לאונסו אבל במרגיל צריך מ' סאה [ולפי זה אין הבדל בין בריא לחולה] (רב דימי בשם רע"ק ור' יהודה גלוסטרא), וי"א דוקא במרגיל אבל לאונסו פטור מכלום (רבין בשם רב אסי. וכן משמע דעת רב נחמן ורב יוסף). ורבא הסיק: חולה המרגיל – טובל בארבעים סאה, וחולה לאונסו פטור מכלום.

א. גרסת הרשב"א (בחי'דושיו, וכן תמך בגרסה זו בתשובה ריט) והריטב"א והרי"ד ועוד: 'חולה המרגיל ובריא לאונסו – ט' קבין, חולה לאונסו – פטור מכלום'.

ב. בירושלמי (ה"ד) אמר ריב"ל: אין קרי אלא מתשמיש המטה ולא לאונסו. ורב הונא אמר: אפילו ראה בחלום.

רב הונא נקט שאפשר לטבול במרחצאות. ואילו רב חסדא ורב אדא בר אהבה נקטו שאין טבילה בחמין. שנינו בבבלייתא שנתנית ט' קבין מועילה ללימוד עצמי אבל המלמד לאחרים [ובכלל זה המזמן בברכת המזון, והמוציא אחרים ידי חובתם בתפילה ובברכות] – צריך ארבעים סאה. ונחלקו אמוראים בחולה שראה לאונסו האם צריך ארבעים סאה כדי ללמד לאחרים, או די לו בט' קבין. רבי יהודה אומר: ארבעים סאה מכל מקום. יש מפרשים דבריו, אפילו בטבילה בכלים. ויש מפרשים דוקא בקרקע ואפילו במים שאובים.

וכן הוא במשנת מקוואות (ח,א). וכן משמע בפוסקים, שנקטו ששאובין כשרים לטבילת בעלי קריין (ע' או"ח פח,א), אבל דוקא בקרקע (השגות הראב"ד ברכות ו,ה; מג"א תרו סק"י ושו"ע הגר"ז). והסיקו שאין צריך ארבעים סאה (אם משום שאין חילוק בין ללמוד וללמד, אם משום שהלכה כריב"ב שבטלוח לטבילה בין ללומד עצמו בין למלמד לאחרים (עפ"י ראשונים).

א. משמע בגמרא שלריב"ב בטלה התקנה, בין לענין טבילה בין לענין נתינת ט' קבין (עפ"י רשב"א וריטב"א).

ב. מי שקשה לו לטבול – ירחץ עצמו בתשעה קבין (פוסקים, מובא במשנ"ב פח סק"ד).

ג. נתינת ט' קבין מים, צריכה להיות מכלי אחד ללא שום הפסקה (תר"י עפ"י משניות טהרות). וכשר ליתן אף משנים ושלשה כלים ובלבד שלא יפסיק ביניהם, אך לא יותר משלשה כלים (ע' או"ח פח).

ולענין שפופרת מהוררת, כמצוי בזמננו במקלחות – בשו"ת שבט הלוי (ה"א כד) נקט להקל, כאשר המים זורמים בשפע ולא טיפות טיפות, כי אין צורך דוקא ב'כלי' (וכ"כ בילקוט יוסף).

ד. שיעור ט' קבין הוא כ-12 ליטר ומחצה, לפי חשבון כביצה – 57.6 סמ"ק (הגהות 'איש מצליח' פח). ולפי דעת החזו"א שנפח הביצה הוא 99 סמ"ק, נמצא נפח תשעה קבין למעלה מ-21 ליטר ושליש.

ה. האחרונים נסתפקו לענין חציצה. ובספר האשכול נמצא שאין חציצה פוסלת בטבילת בעלי קריין, מלבד אם החציצה ברוב הגוף (מובא בבאה"ל שם. וע"ע שערי תשובה פח,א; שבט הלוי ח"א כד).

ו. תקנת עזרא שייכת גם בביאה ללא הוצאת זרע, גם אם ננקוט שאין באופן זה טומאת קרי (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א עב. ואולם בשלא גמר ביאתו – לא, כמבואר בראשונים כאן).

דפים כב – כג

לז. א. היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו או במקומו – מה דינו?

ב. היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו – מה דינו?

ג. מי שהפסיק תפלתו ושהה כדי לגמור את כולה – להיכן הוא חוזר, למקום שפסק או לראש התפלה?

ד. הנצרך לנקביו והתפלל – מה דינו?

ה. האם מותר להחזיק חפצים בשעת התפלה?

א. היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו – מהלך לפניו עד שתהא הצואה לאחריו ד' אמות [ולדעת רב חסדא (להלן כה.) – ד' אמות ממקום שכלה הריח. וכן נוקטים אנו להלכה]. ואם אי אפשר לו לילך לפניו, ילך לצדדים.

ואינו חוזר לראש התפלה, כי לא חטא במה שלא בדק תחילה, שהרי לא הטריחוהו לבדוק שאין צואה כמלא עיניו (רשב"א. וכן משמע בשו"ע פא"ב לעיקר). ויש מי שחולק וסובר שאם היה במקום שהיה לו לבדוק – חוזר ומתפלל (רבנו יונה, והוזכר ברא"ש ובשו"ע).

מצא צואה במקומו (במקום שיש להסתפק שמא יש שם צואה. ראשונים. ויש מפרשים: במקומה, בפי הטבעת) – אמר רבה: אעפ"י שחטא – תפלתו תפלה. ורבה תמה הלא היה לו לבדוק וזבח רשעים תועבה – אל אמר רבא: הואיל וחטא תפלתו תועבה.

הלכה כרבא (רמב"ם תפלה ד, ט; או"ח עו, ח ומג"א סק"ב ושו"ע הגר"ז שם יא). ומעוות לא יוכל לתקון הוא. ור"י פרש שיחזור ויתפלל. וכן פסק הרמב"ם (שם) ושאר כל הפוסקים (ויש גורסים כן בגמרא).

וכל זה במקום שהיה צריך לבדוק שהוא נקי, כאמור (תוס', רא"ש ושו"ע). ויש מהראשונים שכתבו שבכל אופן תפילתו תועבה, אם משום שלעולם נחשב פושע (מאירי), או מפני שאף בשגגה תפילתו תועבה [ושאמרו 'זבח רשעים' לאו דוקא] (עפ"י שיטמ"ק).

ב. היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו – פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל. ונחלקו רב חסדא ורב המנונא להיכן חוזר; לראש התפלה או למקום שפסק. והסיקו לפרש מחלוקתם כשלא שהה כדי לגמור את כולה, האם האדם ראוי ותפילתו תפלה, או דחוי הוא מלהתפלל. (רש"י מפרש משום שהתחיל להתפלל כשהיה נצרך לנקביו. וי"מ אפילו לא נצרך מתחילה אלא שנדחה בגלל שתיתת המים).

א. פסק רב האי גאון (הובא ברי"ף) שחוזר למקום שפסק.

ב. יש מפרשים שבגדיו וגופו לא נרטבו ממש, אבל אם נרטבו בטופח על מנת להטפח – אינו חוזר ומתפלל כך. וכמו כן צריך להרחיק ד' אמות ממי הרגלים שבקרקע. ויש אומרים שבכל אופן לא הטריחוהו חכמים והתירו לו להמשיך בתפלתו. ויש מחלקים; להרחיק ד' אמות מהמים שעל הקרקע חייב, אבל להחליף בגדיו שנרטבו אין צריך (עפ"י פוסקים).

ג. בסוגיתנו מבואר שהשוהה בתפלתו כדי לגמור את כולה, כגון מים שותתים על ברכיו והוצרך להפסיק (או כגון שהמקום מטונף, כדלהלן כד:). – חוזר לראש.

א. הראשונים הקשו על כך מכמה סוגיות שאין במשמע כן, ויש שחילקו בין אם היה אנוס מלהתפלל, כגון שהיה גופו או מקומו מטונפים – שחוזר לראש, ובין אם שהה מרצון שאינו חוזר לראש (עפ"י תוס', רא"ש ועוד).

ויש שאין מחלקים בדבר ופרשו שמחלוקת הסוגיות היא, ופוסקים ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש (רו"ה ועוד).

ויש מחלקים בין תפילה, שהשהייה בה חמורה יותר, ובין שאר דברים שבהם אינו חוזר לראש (בה"ג, ר"ח, רי"ף, ראב"ד, רמב"ן).

ב. 'כדי לגמור את כולה' משערים לפי הקורא עצמו (פוסקים).

ד. הנצרך לנקביו אל יתפלל (הכוון לקראת אלקיך ישראל. וכן דרשו שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים... שמור נקיבך (שלא יפיוחו. רש"י) בשעה שאתה עומד בתפילה לפני.

ישנן דעות בפוסקים שאם אי אפשר לו בלא הפחה – אל יתפלל אעפ"י שיעבור זמן תפלה. ויש חולקים.

ואם התפלל – תפלתו תועבה (וצריך לחזור ולהתפלל. פוסקים). ודוקא באופן שלא יכול לעמוד על עצמו עד שיעור הילוך פרסה, אבל בלאו הכי – לא (רב זביד ואיתימא רב יהודה).

א. הנצרך לנקביו, גם אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה – לכתחילה אסור לו להתפלל (רא"ש, תר"י – דלא כמשמעות גרסת הרי"ף ופשט לשון רש"י ד"ה עד כמה). ואפילו אם ע"י כך לא יוכל להתפלל בציבור – טוב יותר להתפלל בגוף נקי וביחידות (משנ"ב; אור לציון ח"ב ז, טז ודלא כהחיד"א ב'קשר גודל' ז, לג). אך אם יעבור זמן תפילה לגמרי – מותר להתפלל אם משער שיכול לעצור עצמו כדי הילוך פרסה (פוסקים).

ב. יש אומרים: אין תפילתו תועבה אלא בנצרך לגדולים, אבל לקטנים בדיעבד אינו חוזר ומתפלל. ויש חולקים וסוברים שאין חילוק בדבר (וכן מפורש בהשגות הראב"ד על המאור, ובשו"ת הרשב"א קלא), ואין בידינו להכריע (עפ"י משנ"ב ובאור הלכה צב, א).

ג. שיעור שיעמיד עצמו פרסה, הוא שעה וחומש. ומשערים זאת כשהוא מהלך ולא כשהוא יושב במקום אחד (עפ"י פוסקים).

ד. צריך עיון בדין הנצרך לנקביו ויוצא בשמיעה מחברו (ע' באור הלכה קד).

ה. דין זה שתפילתו תועבה משום 'זבח רשעים' – מדרבנן (עפ"י פרי מגדים עט במ"ז סק"א).

ו. הנצרך לנקביו אסור גם בדברי תורה ובשאר ברכות. ויש מחמירים לכתחילה אפילו בשיכול להעמיד עצמו כדי פרסה.

ה. תנו רבנן: לא יאחו אדם תפלין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל. אמר שמואל: סכין ומעות וקערה וככר – הרי אלו כיוצא בהם.

יש אומרים דוקא דברים אלו, שהוא טרוד בהחזקתם ביותר לשמרם שמא יפלו. ויש אומרים שהוא הדין לשאר חפצים (עפ"י תר"י). ואין בכלל האיסור לאחוזו בידו סידור ומחזור לצורך התפילה (תרומת הדשן יז).

דף כג

לח. אדם הלובש תפלין או אוהזן – מה יעשה כאשר הוא...

א. נכנס לבית הכסא, קבוע או ארעי.

ב. נכנס לסעודה.

ג. הולך לישון.

א. הנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו – חולץ תפיליו בריחוק ד' אמות ונכנס. ובבה"כ עראי (= שאינו משמש כביה"כ עד עתה) – חולץ ונפנה לאלתר. וכשיוצא – מרחיק ד' אמות ומניחן מפני שכבר עשאו קבוע.

א. להלכה כתבו הפוסקים שאין חילוק בדבר אלא בכל מקום מרחיק ד' אמות ממקום שרוצה ליפנות וחולץ תפיליו (כ"כ הבית-יוסף ושאר פוסקים או"ח מג בדעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שהשמיטו החילוק. וע' גם בפנ"י).

ב. כשצריך לחלוץ, חולץ גם תפלין של יד (מג"א מג, א). ויש מתירים [בשדה] בשל יד הואיל והן מכוסות, והרי זה כאוחזן בבגדו ובידו כדלהלן (ע' באר היטב בשם בית יעקב).

נכנס להשתין בבית הכסא קבוע – רבינא התיר להיכנס כשהוא לבוש בהן, ורב אדא בר אהבה אסר, וכן הורה רבא – שמא יפנה / יפיח בהן.

א. הלכה כדעה האוסרת (רמב"ם ד, י; או"ח מג, א).

ב. בבית הכסא עראי, מותר להשתין כשהוא לבוש בהן, שאין שם חשש שמא יפנה (תוס'), אבל צריך להסיר כריכות הרצועות מידו, שמא יתלכלו כשמפשף (פוסקים). ואולם לדעת הרמב"ם אסור הדבר [שמא יפח. כ"מ]. והראב"ד השיגו. ופסק השו"ע (מג"א, א) שיש לחוש לדעת הרמב"ם. ולעת הצורך יכול לסמוך על דעה ראשונה, ומכל מקום נוהגים לחלוץ את השל-ראש (עפ"י משנ"ב שם). ובכף-החיים כתב להחמיר גם בשל-יד (וע"ע בבית הלוי ח"א ה; פרי יצחק ח"ב ד).

ג. אם נכנס למטרה אחרת ולא בשביל עשיית צרכיו, יש אומרים שאין צריך לחלוץ תפיליו (רא"ש), ויש אומרים (עפ"י רב האי גאון. וכ"כ הרמ"א שטוב להחמיר). ויש אומרים שאף המתירים לא התירו אלא בתפלין שבידו, אפילו הן מגולות, אבל תפלין שעל ראשו או בזרועו, אפילו מכוסות – אסור לדברי הכל (עפ"י שו"ע הגר"ז מג"ו, ובמג"א (סק"ד) משמע דוקא בבית אסור כשאוחזן בידו, אבל בשדה מותר).

כשהוא חולץ, בית שמאי אומרים: מניחן בחלונות הסמוכים לרשות הרבים – בכותל ביה"כ מבחוץ). וכן היו נוהגים בתחילה [נקודם לכן היו מניחין בחורים הסמוכים לבית הכסא, ובאים עכברים ונוטלים אותם. התקינו שיהיו ניתנים בחורים שמבחוץ]. ובית הלל אומרים: לא יעשה כן [שמא יטלוהו עוברי דרכים ויבוא לידי חשד, וכמעשה בתלמיד אחד] אלא אוחזן בידו ונכנס. רבי עקיבא אומר: אוחזן בידו ובבגדו ונכנס (והלכה כמותו. ע' תר"י). אמר ר' מיאשא: הלכה, גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח (לפי שיש קדושה ברצועות). ובלילה, וכן ביום כשלא תהא לו שהות ללבשן אח"כ – עושה להן כמין כיס טפח (ר' יוחנן. ומניחו על הקרקע. ראשונים) – ודוקא בכליין, אבל כלי שאינו כליין – די אפילו הוא פחות מטפח (אביי). [ומסופר על רבי יוחנן ורב נחמן, כשנכנסו לבית הכסא (שבשדות), לא רצו למסור התפלין לתלמידיהם כשם שמסרו ספרי דאגדתא – כי אמרו הואיל והתירוהו חכמים – נכניסם וישמרנו (כ"ה לפי גירסתנו 'גינתרן'. ויש מפרשים: אשמור אותם (תר"י). וברי"ף הגרסא: לא נטרח].

במה דברים אמורים, בבית הכסא שבשדות, אבל בבית – לא יכניסם כלל, כיון שיכול להניחם במקום המשתמר (או"ח מג"ז, עפ"י ספר התרומה ורבנו ירוחם). ובכלי בתוך כלי מותר (משנ"ב בשם המחצית-השקל). ויש מחמירים (כף החיים). ויש סוברים שבתו כסאות שלנו אין להם דין בהכ"ס כלל.

לא התירו לאוחזן בידו ולהיכנס אלא לבית הכסא קבוע, אבל הנכנס להשתין – לא יאחו תפלין בידו, משום שצריך לשפשף ניצוצות הניתזים על רגליו.

א. אין איסור אלא במקום שיש לחוש להתזות ניצוצות, ובלא במשתין במקום מדרון או בעפר תיחוח וכד' (עפ"י פוסקים), ואז מותר אף כשהן בידו בלא בגד (עפ"י פרי מגדים; משנ"ב).

ב. אין חשש משום ניצוצות אלא כשאוחזו התפלין בידו, אבל תפלין המונחות בזרועו מותר (עפ"י פוסקים). ולדעת הרמב"ם אסור להשתין אף בבית הכסא עראי, כנ"ל.

ג. כשנכנס לביה"כ עראי להשתין ומסיר תפיליו מידו משום שמשפשף ניצוצות, יכול לחלצן ולהניחן לאלתר ואין צריך ריחוק ד' אמות (ט"ז מג סק"ג ומג"א סק"ד).

ב. הנכנס לסעודת קבע; רבי יצחק אמר: חולץ תפיליו ואח"כ נכנס. ורבי חייה אמר: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו. עד מתי – אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה.

לאכילת עראי אין צריך לחלוץ תפלין (או"ח מ,ח). ובספר שלחן שלמה נסתפק שמא מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפילה ולא כל היום, צריך להסירן (מובא במשנ"ב שם). ושיעור אכילת עראי נראה שהוא כביצה פת ולא יותר (משנ"ב שם).

ג. ההולך לישון ורוצה לשמור על תפיליו (ואין לו מקום אחר לשמור מעכברים או מגנבים. כ"מ בגמרא) – לא יניחן תחת מרגלותיו (ולא כנגד צדו. תר"י), אלא תחת מראשותיו, בין כר לכסת, אבל לא כנגד ראשו (ר' ירמיה; רבא). או מניחן בכיס או קושרן בכילת המטה וכדו' באופן שהתפלין בולטים חוץ למטה ולא פנימה. שמואל התיר אפילו אשתו עמו. והשיבו על דבריו מהברייתא שאין מותר כשאשתו עמו אלא על מקום גבוה או נמוך ג' טפחים. ואעפ"כ רבא הורה למעשה כשמואל.

וכן הורו הגאונים. ובמקום שאשתו עמו – צריך שיהיו כלי בתוך כלי. ודי בכלי אחד שנותנו בין כר לכסת והרי כאן שני כיסויים (עפ"י ראשונים. והרמב"ם לא חילק אם אשתו עמו אם לאו, ובכל ענין מצריך כלי בתוך כלי. תר"י).

לט. א. אלו הנהגות צניעות ודרך ארץ בבית הכסא ובסעודה, מובאים בסוגיא?

ב. האם מותר לצור מעות בסודר שצר בו את התפלין?

א. מבואר בגמרא בישוב סתירת הברייתות, שהנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו – מגלה לאחוריו טפח ולא יותר, ולפניו – באיש טפחיים, משום קילוח מי רגלים. ובאשה לא כלום (רש"י. והרו"ה מפרש להפך). וכשנפנה לקטנים – אינו מגלה לאחוריו כלל.

ולענין מעשה, לא יגלה עצמו יותר מן הצורך (עפ"י שו"ע הגר"ז ג,א; טוב ראייה). ע"ע להלן סב.

הרוצה ליכנס לסעודת קבע, (וגנאי הוא שיצטרך לנקביו באמצע הסעודה (רש"י). וגם משום רפואה. ריטב"א עפ"י שבת מא.), מהלך עשר פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות.

ב. הצר תפלין בסודרו; אם לא הזמינו לכך (= שלא ייעדו להיות סודר של תפלין באופן קבוע) – מותר לצרור בו מעות. הזמינו – אסור.

הזמינו ועדיין לא צר בו; לרב חסדא מותר, שסובר הזמנה לאו מלתא היא (וכן הלכה, שכן היא גם דעת רבא בסנהדרין). ולאביי – אסור.

(עוד בפרטי דיני הזמנה – ע' בסנהדרין מז-מח).

דף כד

מ. א. שנים הישנים במטה אחת – מה דינם לענין קריאת שמע?

ב. האם עגבות יש בהן משום ערוה? ומה דין השיער שבמקום הערוה?

ג. אלו דברים נחשבים 'ערוה' באשה, ולמאי נפקא מינה?

ד. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה – כיצד יקרא קריאת שמע?

ה. המהלך מבואות המטונפות – מה דינו לענין קריאת שמע, ומה הדין לענין הרהור בדברי תורה?